بسم الله الرحمن الرحیم

خلاصه پروژه: به‌کارگیری بینش‌های رفتاری برای جلوگیری از گسترش رفتار کشف حجاب در جامعه

انسان موجودی اجتماعی است و پوشش مردم یک جامعه تا اندازه زیادی از هنجارهای رایج در آن جامعه تاثیر می‌پذیرد. در این راستا روان‌شناسی هنجار و علوم رفتاری می‌توانند نقش برجسته‌ای در تحلیل وضعیت کنونی کشف حجاب و ارائه راهکارهای موثر برای جلوگیری از گسترش آن ایفا نمایند.

شورای فرهنگ عمومی کشور
مرکز بینش‌های رفتاری ایران

مقدمه و مسئله

از جدی‌ترین و برجسته‌ترین مسائلی که جامعه ایران در سال‌های اخیر با آن مواجه شده، رفتار کشف حجاب گروهی از بانوان جامعه است که پس از اتفاقات مربوط به فوت خانم مهسا امینی در اواخر شهریور ۱۴۰۱ به اوج رسید و به علل مختلفی از جمله هماهنگی با موج جدید جامعه، مخالفت با قوانین موجود و بهره‌گیری از فرصت انفعال در طرف مقابل برمی‌گشت. این در حالی است که انسان‌ها موجوداتی بسیار اجتماعی هستند و انبوهی از رفتارهای خود را مبتنی بر ادراکشان از رفتاری که اکثر افراد گروه اجتماعی مرجعشان انجام می‌دهند (هنجار توصیفی) یا رفتاری که درست می‌دانند (هنجار تجویزی) تنظیم می‌نمایند (۱). براین اساس نگاه به پدیده کشف حجاب از زاویه ادبیات روان‌شناسی هنجار، افق‌های جدیدی را برای فهم بهتر و مواجهه کارآمدتر با این مسئله فراهم می‌سازد.

این پروژه، در پاییز سال ۱۴۰۱ به سفارش **دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی کشور** انجام شده و تلاش نموده تا ضمن ارائه تحلیلی نو از وضعیت کنونی گسترش رفتار کشف حجاب و ایجاد آشنایی مقدماتی با آخرین یافته‌ها و شواهد موجود در حوزه هنجارهای اجتماعی، به ۱۵ **راهبرد رفتاری** در دو حیطه «**جلوگیری از گسترش رفتار کشف حجاب**» و «**مواجهه مناسب با هنجارشکنی کشف حجاب**» بپردازد.

خلاصه یافته‌ها

مطالعات جدید یافته‌های مختلفی در ارتباط با هنجارهای اجتماعی را نشان می‌دهند. به‌عنوان نمونه، افراد برای پذیرش هنجارهای جدید، مقاومت یکسانی ندارند و با شروع انجام رفتار جدید توسط اشخاصی که مقاومت اندکی نسبت به تغییر رفتار دارند و یا افرادی با ویژگی‌های شخصیتی خاص، از طریق مکانیسم **اثبات اجتماعی** (دیدن تعداد زیادی از افراد که رفتار را انجام می‌دهند)، رفتار به گروه‌های دیگر جامعه سرایت می‌کند و هنجارسازی رخ می‌دهد (۱ و ۲). افزون بر این در تغییر هنجارها یک **نقطه عطف** وجود دارد که با گذر از آستانه آن، گسترش هنجار سرعت بیشتری می‌یابد.در واقع زمانی که یک اقلیت متعهد به انجام یک رفتار مثبت یا منفی به اندازه کافی برسد (که معمولا به آن «توده بحرانی» می‌گویند)، می‌توانند با عبور دادن سیستم اجتماعی از نقطه عطف، رفتار را به هنجار عمومی جامعه تبدیل سازند (۲ و ۳) و باعث ایجاد آبشاری از تغییر رفتار در سطح جامعه شوند.

در موضوع راهبردهای جلوگیری از گسترش رفتار کشف حجاب، می‌توان به این دو راهبرد اشاره کرد: ۱) این ادراک را در افراد شکل دهید که رفتار هدف توسط اکثریت مردم جامعه مطلوب و مثبت تلقی می‌شود، ۲) اجازه ندهید هنجارشکنی، مطلوب و تداعی کننده مفاهیمی مثبت نظیر جسارت، شجاعت و حمایت از حقوق زنان تلقی شود و ۳) متناسب با گروه‌های مرجع مختلف جامعه، برای تغییر هنجار برنامه‌ریزی کنید.

در موضوع راهبردهای مواجهه مناسب با هنجارشکنی کشف حجاب نیز می‌بایست: ۱) رفتار هنجارشکنی را بی‌هزینه نشان ندهید، ۲) از ظرفیت تحریم‌های غیررسمی در مواجهه با هنجارشکنان غافل نشوید و ۳) ادراک هنجارشکن‌بودن رفتار نامطلوب را برای مردم برجسته کنید تا در نظر آنها رفتاری غیرقابل‌پذیرش باشد.

توصیه‌های سیاستی

وجود هنجارشکنی افراطی در مقوله حجاب هم‌راستا با سرعت‌یابی گسترش رفتار کشف حجاب در جامعه، ضرورت مواجهه اصولی با این پدیده را دوچندان می‌سازد. مواجهه با هر پدیدهٔ چالشی در جامعه نیازمند این است که مبتنی بر شناخت صحیح و دقیق از انسان و برپایه یافته‌های علمی و به‌روز جهانی باشد. رویارویی با پدیده کشف حجاب نیز از این قاعده مستثنی نیست.

نظریه هنجارهای اجتماعی نظریه‌ای با مبنای روان‌شناختی است و بینش‌هایی در خصوص این رفتار ارائه می‌دهد. طبق این نظریه، می‌توان راهبردهایی عملی را به کاربست تا رفتار مطلوب جایگزین رفتار نامطلوب گردد. راهبردهای ذکرشده در این گزارش می‌توانند مبنای طراحی سیاست‌ها، برنامه‌ها و اقدامات دستگاه‌های مختلف چون دستگاه‌های فرهنگی، صدا و سیما، وزارت آموزش و پرورش، مجلس شورای اسلامی و فرماندهی فراجا قرار بگیرند.

پژوهشگران طرح: زینب امینی، فاطمه مروتی، زینب ایلیایی، محمدحسن ابراهیم کنی.

مرکز بینش‌های رفتاری ایران، متشکل از جمعی از دانش‌آموختگان روان‌شناسی دانشگاه تهران بوده که با هدف کاربردی‌سازی رویکرد بینش‌های رفتاری (BI) در مسائل و مشکلات مختلف جامعه ایران فعالیت می‌کند. این مرکز تاکنون پروژه‌های متعدد رفتاری با سازمان‌های مختلف اعم از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت راه و شهرسازی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و شهرداری تهران انجام داده‌است.

ضلع شمال غربی چهارراه ولیعصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف، خانه اندیشه‌ورزان

iranbehavioralinsights.ir

@iranbehavioralinsights

۰۹۳۰۳۱۸۷۲۲۰

منابع

(۱) Goodman, R., Jinks, D., & Woods, A. K. (Eds.). (۲۰۱۲). Understanding social action, promoting human rights. Oxford University Press.

(۲) Bicchieri, C. (۲۰۱۶). Norms in the wild: How to diagnose, measure, and change social norms. Oxford University Press.

(۳) Centola, D., Becker, J., Brackbill, D., & Baronchelli, A. (۲۰۱۸). Experimental evidence for tipping points in social convention. Science, ۳۶۰(۶۳۹۳), ۱۱۱۶-۱۱۱۹.